

De Vrijmaking

Het is noch de taak noch het doel van dit boek een brede uiteenzetting te geven van de Vrijmaking [1944]. Er is over deze zaak zoveel gepubliceerd van beide zijden dat degene die zich in deze materie wil verdiepen een onoverzienbare hoeveelheid lectuur ten dienste staat.

Het is dan ook geen eenvoudige opgave een korte samenvatting te geven van de oorzaken en de aanleiding tot de Vrijmaking.

Hoewel de zgn. pacificatieformule van de synode van Utrecht de beide stromingen t.a.v. doop en wedergeboorte in één bedding had geleid, betekende dit nog niet dat de beide opvattingen niet bleven voortleven. In de jaren twintig en dertig kwam langzamerhand een reformatorische beweging op gang die zich kritisch opstelde tegen het wetenschappelijk theoretisch denken in de Gereformeerde kerken. De Synodes van Amsterdam 1936, Sneek 1939 en Utrecht 1942, spraken zich uit tegen de verbondsbeschouwing van de reformatorische richting en bonden aan de leeruitspraken van 1942 [te houden voor wedergeboren].

Dit werd tenslotte de directe aanleiding tot de Vrijmaking van 1943. Prof. Dr. K. Schilder, opsteller van het concept voor de Acte van Vrijmaking formuleert de motivatie als volgt "wij maken ons vrij van het *synodaal-hiërarchische* en *theologisch wetenschappelijke juk*", alzo bezwaren van kerkrechterlijke en dogmatische aard.

De schorsingen van Prof. Schilder en Prof. Greydanus leidden tot een groot-scheepse uittocht uit de Gereformeerde Kerk.

Na dit noodgedwongen uiterst summiere en dus onvolledige overzicht keren we we terug naar Zwartsluis.

In maart 1944 kwam er bij de kerkeraad een door 20 mannelijke belijdende leden ondertekend verzoek binnen een synodelid voor de gehele gemeente te laten optreden om de synodebesluiten toe te lichten. Aan dit verzoek werd niet voldaan, maar wel werd Prof. Den Hartogh uitgenodigd voorlichting te komen geven aan de brede kerkeraad. Dit gebeurde op 5 april 1944.

Na zijn uiteenzetting kwam er een stroom van vragen los. Ze zijn genotuleerd maar de antwoorden helaas niet. Op de vraag of de bespreking naar buiten gebracht mocht worden, kwam het aarzelend advies "dit althans niet te doen met het noemen van de namen der vragers". Toch behoefde de gemeente niet onkundig te blijven, want op de gemeentevergadering van 3 mei 1944 kwam Prof. Dr. G.M. den Hartogh de synodebesluiten nogmaals toelichten. Het verslag van deze kerkvergadering noemt slechts de namen der vragenstellers, maar niet hun vragen, ook niet de gegeven antwoorden. Geheel bevredigend schijnt de zaak niet verlopen te zijn. Er kwam een verzoek binnen om andermaal over de ingediende bezwaren te spreken. De kerkeraad wees dit verzoek af, met de volgende overweging: "dat er bij sommigen wederom vragen zullen overblijven, b.v. zulke, waarop zij niet een bevredigend of overtuigend antwoord ontvingen, ten gevolge waarvan opnieuw een verzoek tot de kerkeraad zou worden gericht, gelijksoortig aan Uw verzoek. Op deze wijze zou het einde niet te zien zijn."

Men zag er dus geen heil in.

In juli 1945 werd de balans opgemaakt van de leden die met de Vrijmaking megingen. Het bleken er 67 te zijn waarvan 38 belijdende leden en 29 doopleden.

Van de kerkeraad traden 4 leden uit. De nieuwe gemeente mocht gebouw 'Vrede' gebruiken voor haar samenkomsten tegen een vergoeding van f 10,- per keer.

Hoe de kerkeraad over deze aanvraag dacht, blijkt uit het schrijven waarin de gevraagde toezegging werd gedaan.

"De kerkeraad der Gereformeerde Kerk van Zwartsluis bericht U in antwoord op uw schrijven d.d. 6 juni, dat hoewel de kerkeraad uw kerkontbindende actie tot zijn grote droefheid betreurt, hij toch naar de aard der Christelijke liefde U,

uitsluitend voorlopig, gebouw 'Vrede' wil toestaan voor uw samenkomsten des Zondags. Hij dringt er echter ten sterkste bij U op aan U zo spoedig mogelijk van een andere vergaderplaats te voorzien.

Deze toezegging, zonder enige juridische consequenties, is ten allen tijde opzegbaar.

Nader kunt u zich met de locaalcommissie verstaan."

Over de huurprijs is in de volgende jaren veel te doen geweest. Er ging telkens een verzoek uit naar de Gereformeerde kerkeraad om reductie. Men krijgt niet de indruk dat deze raad het onderste uit de kan wilde hebben. Op het ogenblik dat de Vrijgemaakte Kerk een eigen gebouw betrok en dus 'Vrede' verliet was de maximum huurprijs van f 600,- 's jaars, via f 400,- gezakt tot f 300,-.

Vanuit de gemeente was een door een aantal leden ondertekend schrijven bij de kerkeraad binnengekomen [9 mei 1945] waarin 2 vragen werden gesteld waarop men een concreet antwoord wilde hebben.

1e Heeft God Zijn verbond opgericht *alleen* met de uitverkorenen?

2e Wordt in de Heilige doop de geschonken genade betekend en verzegeld?

Op 20 juni werden de vragen, die door de scriba zeer uitvoerig waren beantwoord, voorgelezen op de kerkeraad, die met 5 tegen 4 stemmen besloot ze te verzenden. De antwoorden zijn te lang om hier op te nemen, maar het spreekt vanzelf dat ze overeenkomen met de opvattingen die de Synode er op na hield.

De Vrijmaking kreeg kort na de bevrijding in Zwartsluis nog een onverkwikkelijke nasleep. Wat was het geval? Ds. H.H. Schoemaker die in 1925 na een verblijf van negen jaar Zwartsluis verruild had voor Enumatil was met de Vrijmaking meegegaan en richtte zich in een open brief tot zijn "oudleden en vrienden in Zwartsluis". Tot die oudleden en vrienden rekende hij blijkbaar niet de kerkeraad, want die ontving het geschrift niet. Ds. Zwaan kreeg er kennis van doordat een gemeentelid het hem ter hand stelde. Hoewel we de tekst niet meer bezitten, is ons de inhoud wel bekend door de reacties die er op volgden. Ds. Schoemaker deed – twintig jaar na zijn vertrek – een poging om de gemeente van Zwartsluis te bewegen de gemeenschap met de Gereformeerde Kerk te verbreken. Ds. Zwaan klom in de pen en onder het opschrift "Moet het waarlijk zóó?" schreef hij in de kerkbode 29 september 1945 een artikel waarin hij, zonder overigens op de zakelijke inhoud in te gaan, van leer trok tegen de wijze waarop Ds. Schoemaker, buiten de kerkeraad om, probeerde de Vrijmaking te promoten. Hij beloofde in een volgend nummer op de zakelijke inhoud in te gaan, maar toen hij dit artikel aan het schrijven was, deelde juist Ds. de Feyter hem mede dat deze een uitvoerig antwoord reeds had klaar liggen. Het werd in de gemeente verspreid, maar intussen had Ds. Schoemaker een tweede open brief verzonden. Hierop reageerde Ds. de Feyter weer in de kerkbode van 30 november, waarin hij uitvoerig op de synodebesluiten inging en ze verdedigde, nog eens gevolgd door een laatste artikel in de kerkbode van 22 december.

Veel effect schijnen de open brieven niet gehad te hebben. We lezen althans nergens iets over nieuwe uittredingen.

Pogingen tot samenspreking zijn wel ondernomen, b.v. in 1950, maar leidden tot geen enkel resultaat, zodat men het maar opgaf. Ook op landelijk niveau kwam van toenadering niets terecht. Integendeel, men groeide steeds verder uit elkaar. De vergaande tolerantie-gedachte en vooral de kwestie van de oecumene in de Gereformeerde kerken, maakte en maakt de kloof steeds breder. Zelfs in de eigen gemeenschap der vrijgemaakten wist men de eenheid niet te bewaren, getuige het bestaan der Nederlands Gereformeerde Kerk. Ook de samenspreking met de Christelijke Gereformeerde Kerk raakte in het slop.

Samen op weg in de gospeltrain, maar wel ieder in z'n eigen compartiment.